HARBIY TA’LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA KURSANTLARNI KASBIY TAYYORLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

RO’ZIMOVA Y.Y.
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI HARBIY XAVFSIZLIK VA MUDOFAA UNIVERSITETI QUROLLI KUCHLAR BOSH SHTABI FAKULTETI MILLIY IFTIXOR VA HARBIY VATANPARVARLIK KAFEDRASI KATTA O’QITUVCHISI DOTSENT, T.F.D. (DSc)

SAIDALIYEV SAIDAZAM SAIDAVRONOVICH
TAQU 2 KURS MAGISTRI. OLIY MAJLIS QONUNCHILIK PALATASI HUZURIDAGI YOSHLAR PARLAMENTI A’ZOSI

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy harbiy ta’lim tizimida kursantlarni kasbiy tayyorlash samaradorligini oshirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Harbiy ta’limning o‘ziga xos xususiyatlari, kursantlarda kasbiy kompetentlikni shakllantirish, mustaqil va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida interfaol metodlar, muammoli ta’lim, vaziyatli mashg‘ulotlar, raqamli texnologiyalar, simulyatsion yondashuvlar hamda pedagogik monitoringdan samarali foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.
Kalit so‘zlar: harbiy ta’lim, kursant, kasbiy kompetentlik, harbiy pedagogika, pedagogik texnologiya, mustaqil fikrlash, interfaol metod, ta’lim motivatsiyasi, harbiy tayyorgarlik, pedagogik monitoring.
Аннотация: В статье анализируются педагогические основы повышения эффективности профессиональной подготовки курсантов в современной системе военного образования. Рассматриваются особенности военного образования, формирование профессиональной компетентности курсантов, развитие самостоятельного и логического мышления, а также интеграция теоретических знаний с практической деятельностью. Особое внимание уделено использованию интерактивных методов, проблемного обучения, ситуационных занятий, цифровых технологий, симуляционных подходов и педагогического мониторинга.
Ключевые слова: военное образование, курсант, профессиональная компетентность, военная педагогика, педагогическая технология, самостоятельное мышление, интерактивные методы, учебная мотивация, военная подготовка, педагогический мониторинг.

Abstract: This article analyzes the pedagogical foundations for improving the effectiveness of cadets’ professional training in the modern military education system.

It examines the specific characteristics of military education, the development of professional competence, independent and logical thinking, and the integration of theoretical knowledge with practical activities. Particular attention is paid to interactive teaching methods, problem-based learning, situational training, digital technologies, simulation-based approaches, and pedagogical monitoring. The study emphasizes the importance of teachers' professional and pedagogical competence, cadets' learning motivation, teamwork, responsibility, discipline, patriotism, ethical stability, and the ability to make independent decisions.
Keywords: military education, cadet, professional competence, military pedagogy, educational technology, independent thinking, interactive methods, learning motivation, military training, pedagogical monitoring.

Bugungi kunda harbiy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri zamonaviy xavfsizlik muhitida samarali faoliyat yurita oladigan, kasbiy bilim va ko'nikmalarga ega, mustaqil fikrlaydigan, mas'uliyatli hamda yuqori darajadagi ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lgan harbiy mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Harbiy kasbning o'ziga xos xususiyati shundaki, unda nazariy bilimlarni egallashning o'zi yetarli emas. Kursant o'zlashtirgan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llay olishi, mavjud vaziyatni tahlil qilishi, to'g'ri qaror qabul qilishi, jamoa bilan hamkorlikda harakat qilishi va o'z faoliyati uchun shaxsiy mas'uliyatni his qilishi zarur. Shu nuqtai nazardan harbiy ta'lim jarayonini faqat an'anaviy bilim berish jarayoni sifatida emas, balki shaxsning kasbiy, intellektual, axloqiy va psixologik salohiyatini kompleks rivojlantiruvchi tizim sifatida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Harbiy pedagogikaga oid tadqiqotlarda ham ta'lim jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini uyg'unlashtirish muhimligi ta'kidlangan. F.B. Raximov harbiy didaktika harbiy xizmatchilarni tayyorlashda ta'limning maqsadi, mazmuni, shakllari va metodlarini belgilashda muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Muallif harbiy xizmatchilar ta'limida faol metodlardan foydalanish va ta'lim jarayonini xizmat faoliyati bilan uzviy bog'lash zarurligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy harbiy ta'limning mazmunida kompetensiyaviy yondashuv alohida ahamiyatga ega. Kompetensiyaviy yondashuv kursantning muayyan fan bo'yicha ma'lumotlarni yodlab olishini emas, balki egallangan bilimlarni kasbiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan. Masalan, kursant muayyan nazariy qoidani bilishi bilan birga uning amaliy ahamiyatini tushunishi, vaziyatni tahlil qilishi, bir nechta ehtimoliy yechimlarni baholay olishi va asoslangan qaror qabul qilishi kerak. Bunday yondashuv kursantning faqat bilim darajasini emas, balki kasbiy tayyorgarlik darajasini ham belgilaydi. Z.Z. Shomurotov harbiy pedagogning kasbiy kompetentligini bilim, ko'nikma, kompetensiya, kreativlik va ta'lim oluvchilar bilan

samarali muloqot qilish qobiliyati bilan bog‘laydi. Uning tadqiqotida zamonaviy harbiy pedagogdan nafaqat o‘z fani bo‘yicha chuqur bilim, balki pedagogik mahorat, kommunikativ qobiliyat va ta’lim jarayonini tashkil etish kompetentligi talab qilinishi ko‘rsatilgan.

Harbiy ta’limda o‘qituvchining roli an’anaviy «bilim beruvchi» vazifasidan kengayib, ta’lim jarayonini tashkil etuvchi, maslahat beruvchi, yo‘naltiruvchi va kursantning mustaqil faoliyatini rag‘batlantiruvchi sub’ektga aylanmoqda. Bunday yondashuv kursantlarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi. Oliy harbiy ta’lim muassasasi o‘qituvchisining pedagogik faoliyatiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham zamonaviy o‘qituvchida ilmiy bilim bilan bir qatorda pedagogik mahorat, tarbiyaviy ta’sir va muloqot madaniyati bo‘lishi zarurligi qayd etilgan.

Harbiy ta’limda mustaqil va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Chunki harbiy xizmat faoliyati ko‘p hollarda tayyor algoritmlardan tashqari, tezkor tahlil va vaziyatga mos qaror qabul qilishni talab etadi. Shu sababli kursantlarda tahliliy fikrlash, sabab-oqibat munosabatlarini anglash, dalillarni taqqoslash, axborotni saralash va asoslangan xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lishi lozim.

Falsafa, mantiq, tarix, psixologiya va pedagogika kabi ijtimoiy-gumanitar fanlarning harbiy ta’limdagi imkoniyatlaridan samarali foydalanish kursantlarning dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Xususan, mantiq fani kursantlarda fikrni izchil bayon qilish, tushunchalarni aniqlash, dalil va xulosani farqlash, mantiqiy xatolarni aniqlash kabi intellektual ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Falsafiy bilimlar esa voqea va jarayonlarga kengroq nuqtai nazardan yondashish, qadriyatlar, mas’uliyat, burch, axloq va insonning jamiyatdagi o‘rni kabi masalalar haqida mustaqil fikr yuritish imkonini beradi.

Kursantlarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ham muhimdir. Muammoli ta’limda kursantga tayyor javob berilmaydi, balki uning oldiga muayyan muammo qo‘yiladi. Kursant mavjud bilimlari va mantiqiy tahlil asosida muammoni hal qilish yo‘llarini izlaydi. Bunday jarayon uning bilish faolligini oshiradi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi va nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘laydi.

Vaziyatli mashg‘ulotlar ham harbiy ta’lim uchun samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Bunda kursantlarga kasbiy faoliyatga yaqin bo‘lgan shartli vaziyatlar taqdim etilib, ularni tahlil qilish, mavjud muammoni aniqlash va yechim ishlab chiqish vazifasi beriladi. Vaziyatli yondashuv kursantning kasbiy fikrlashini shakllantirishga, vaqt cheklangan sharoitda axborotni qayta ishlashga va qaror qabul qilish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy harbiy ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ham tobora kengayib bormoqda. Raqamli platformalar, elektron ta’lim resurslari, multimediali materiallar, virtual va simulyatsion muhitlar kursantlarning o‘quv faoliyatini boyitish imkonini beradi. Biroq texnologiyaning o‘zi ta’lim samaradorligini avtomatik ravishda ta’minlamaydi. U pedagogik maqsadga muvofiq, ta’lim mazmuniga mos va kursantning faol ishtirokini ta’minlaydigan shaklda qo‘llanilgandagina kutilgan natijaga olib keladi.

F.Qodirova oliy harbiy ta’lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, ta’lim beruvchining roli va kursantlarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratadi. Uning tadqiqotida pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga maqsadli tatbiq etish harbiy kadrlarni tayyorlash sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlangan.

Shu bilan birga, harbiy ta’limda raqamlashtirish jarayoni pedagogik monitoring tizimini ham takomillashtirishni talab etadi. Kursantning faqat yakuniy natijasini emas, balki ta’lim jarayoni davomidagi faolligi, mustaqil ishlashi, amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishi, jamoada ishlashi va kasbiy kompetensiyalarining rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatish muhim. Bunday monitoring o‘qituvchiga kursantning qaysi yo‘nalishda qiynalayotganini aniqlash va individual pedagogik yondashuvni belgilash imkonini beradi.

Harbiy ta’lim sifatini boshqarishda pedagogik menejmentning ahamiyati ham oshib bormoqda. A. Mannabovning tadqiqotlarida harbiy ta’lim muassasalarida pedagogik menejmentni takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuv, monitoring, raqamli transformatsiya va ta’lim sifatini boshqarish masalalari tahlil qilingan. Muallif harbiy ta’lim tizimida boshqaruv mexanizmlarini ta’lim natijalari bilan bog‘lash zarurligini asoslaydi.

Kursantlarni kasbiy tayyorlashda ta’lim va tarbiyaning birligi ham muhim ahamiyatga ega. Harbiy mutaxassisning professionalligi uning faqat texnik yoki nazariy bilimlari bilan belgilanmaydi. Uning xizmat burchiga munosabati, intizomi, jamoa oldidagi mas’uliyati, Vatanga sadoqati, axloqiy me’yorlarga rioya qilishi va o‘z xatti-harakatlarining oqibatlarini anglay olishi ham kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismlaridir. Shu ma’noda harbiy ta’lim jarayonida ma’naviy-axloqiy tarbiya professional tayyorgarlikdan ajralmasligi lozim. A.S. Abduqodirov va G‘. Ahmedovning harbiy xizmat axloqiga bag‘ishlangan qo‘llanmasi harbiy xizmatda axloqiy me’yorlar, burch va mas’uliyat masalalarini o‘rganish uchun muhim manbalardan biri sifatida ko‘rsatiladi. Bu yo‘nalishdagi bilimlar kursantlarda kasbiy madaniyat va xizmat etikasiga oid tushunchalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Harbiy ta’limning yana bir muhim jihati — kursantlarning ta’lim motivatsiyasidir. Motivatsiyasi yuqori bo‘lgan kursant ta’lim jarayonida faol ishtirok

etadi, mustaqil izlanadi va o‘z kasbiy salohiyatini oshirishga intiladi. Shu sababli o‘qituvchi kursantga faqat vazifa berish bilan cheklanmasdan, o‘rganilayotgan mavzuning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun ahamiyatini ochib berishi zarur. Nazariyaning amaliy ahamiyatini ko‘rsatish ta’lim motivatsiyasini kuchaytirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

Harbiy ta’limda jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish ham alohida ahamiyatga ega. Harbiy faoliyat ko‘p hollarda jamoaviy harakatni talab etadi. Shu bois mashg‘ulotlarda kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, aqliy hujum, keys-tahlil, rolli o‘yinlar va loyihaviy topshiriqlardan foydalanish kursantlarning kommunikatsiya va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunday metodlar kursantni passiv tinglovchidan faol ta’lim sub’ektiga aylantiradi.

Integrativ yondashuv harbiy ta’lim mazmunini takomillashtirishning yana bir muhim yo‘nalishidir. Bunda bir fan doirasidagi bilimlar boshqa fanlar bilan bog‘lanadi. Masalan, taktik tayyorgarlikda psixologiya, pedagogika, huquq, axloq, boshqaruv va kommunikatsiyaga oid bilimlardan foydalanish mumkin. Bu kursantda kasbiy vazifalarga kompleks yondashuvni shakllantiradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham harbiy ta’limda fanlararo integratsiya mustaqil fikrlash, kompetensiya va ta’lim samaradorligini rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlangan.

Harbiy ta’lim samaradorligini oshirishda individual yondashuvni ham e’tibordan chetda qoldirmaslik zarur. Kursantlarning bilim darajasi, qiziqishi, qobiliyati, kasbiy motivatsiyasi va psixologik xususiyatlari bir xil emas. Shu sababli ta’lim jarayonida bir xil usulni barcha kursantlarga nisbatan qo‘llash doimo ham yuqori natija bermasligi mumkin. Differensial topshiriqlar, individual maslahatlar, mustaqil ishlar va shaxsiy rivojlanish traektoriyalaridan foydalanish kursantning imkoniyatlarini to‘liqroq namoyon qilishga yordam beradi.

Harbiy ta’lim jarayonida o‘qituvchining shaxsiy namunasi ham katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Kursant o‘qituvchining faqat aytgan gaplarini emas, balki uning kasbiy madaniyati, muomala uslubi, intizomi, mas’uliyati va munosabatlarini ham kuzatadi. Shuning uchun harbiy pedagogning shaxsiy va kasbiy fazilatlari ta’lim-tarbiya jarayonining muhim omili hisoblanadi. Ofitser-o‘qituvchining pedagogik mahoratiga bag‘ishlangan manbalarda ham pedagogning kasbiy madaniyati va pedagogik ta’sir ko‘rsatish mahoratiga alohida ahamiyat berilgan.

Harbiy ta’limning samaradorligi natijalarini baholashda faqat test yoki yozma nazorat ishlaridan foydalanish bilan cheklanib qolmaslik maqsadga muvofiq. Baholash jarayoni kursantning bilimlari bilan bir qatorda amaliy harakatlari, tahliliy fikrlashi, qaror qabul qilishi, jamoada ishlashi va kasbiy mas’uliyatini ham qamrab olishi lozim. Buning uchun kompleks baholash, portfolio, amaliy topshiriqlar, keyslar, loyihalar va refleksiv yozuvlardan foydalanish mumkin.

Harbiy ta’limda refleksiya kursantning o‘z faoliyatini tahlil qilishiga yordam beradi. Mashg‘ulot yakunida kursant nimani o‘rgangani, qaysi vazifani bajarishda qiyinchilikka duch kelgani, qanday xulosa chiqargani va kelgusida nimani takomillashtirishi kerakligini anglab olishi ta’limning shaxsiy ahamiyatini oshiradi. Refleksiv yondashuv kursantni o‘z kasbiy rivojlanishi uchun mas’uliyatni his qilishga undaydi.

Shunday qilib, zamonaviy harbiy ta’limda asosiy e’tiborni «qancha ma’lumot berildi?» degan savoldan «kursant ushbu bilimdan kasbiy faoliyatda qanday foydalana oladi?» degan savolga qaratish muhimdir. Bu esa ta’lim mazmuni, metodlari, baholash vositalari va pedagogik boshqaruvni qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Harbiy ta’lim jarayonining samaradorligi o‘qituvchi va kursantning faol hamkorligi, nazariya va amaliyot birligi, zamonaviy texnologiyalardan maqsadli foydalanish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va ma’naviy-axloqiy tarbiyaning uyg‘unligi asosida ta’minlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak zamonaviy harbiy ta’lim tizimida kursantlarni kasbiy tayyorlashni takomillashtirish kompleks pedagogik yondashuvni talab qiladi. Kursantning kasbiy kompetentligini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda mustaqil va mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish, jamoada ishlash, kommunikatsiya, mas’uliyat va axloqiy barqarorlik kabi sifatlarni rivojlantirish zarur. Bu jarayonda interfaol va muammoli ta’lim metodlari, vaziyatli mashg‘ulotlar, raqamli texnologiyalar, simulyatsion vositalar, integrativ yondashuv va pedagogik monitoringdan maqsadli foydalanish ta’lim samaradorligini oshirish imkonini beradi. Harbiy pedagogning kasbiy kompetentligi esa mazkur jarayonning muhim shartlaridan biri bo‘lib, u fanga oid bilim, pedagogik mahorat, kommunikativ qobiliyat, kreativ yondashuv va shaxsiy namuna uyg‘unligini talab etadi. Shu bilan birga, harbiy ta’limda ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajratmaslik, kursantlarda Vatanga sadoqat, xizmat burchiga mas’uliyat, intizom, axloqiy madaniyat va kasbiy sharaf tuyg‘ularini shakllantirish muhimdir. Demak, zamonaviy harbiy ta’limning asosiy natijasi faqat bilimli mutaxassis emas, balki o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llay oladigan, mustaqil fikrlaydigan, mas’uliyatli, ma’naviy barqaror va kasbiy kompetentlikka ega harbiy kadrni tayyorlashdan iborat bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari: darslik. – Buxoro: «Umid» nashriyoti, 2021. – 435 b.

2. Uzoqov A.M. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari: o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: «Kamolot» nashriyoti, 2021. – 371 b.

3. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan, 2004. – 123 b.

4. Abduqodirov A.S., Ahmedov G‘. Harbiy xizmat axloqi: qo‘llanma. – Toshkent: Sharq, 2007.

5. Satib-Aldiev A., Karimjonov A. Harbiy pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2005.

6. Satib-Aldiev A.A. Ofitser-o‘qituvchining pedagogik mahorati: darslik. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi, 2019. – 264 b.

7. Satib-Aldiev A.A. Harbiy pedagogning kasbiy kompetentligi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘R QK Akademiyasi, 2023.

8. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘raev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent, 2015.

9. Mannabov A. Harbiy pedagogik menejment: nazariy asoslari, xorijiy tajribalar va milliy amaliyot // O‘zMU xabarlari. – 2025.

10. Shomurotov Z.Z. Harbiy pedagogning kasbiy kompetentligining mazmun-mohiyati // PEDAGOGS International Research Journal. – 2024. – Vol. 59, №1. – B. 98–103.